

**Захист прав вкладників у спорах з
ФГВФО та актуальні питання
визначення юрисдикції**

Передумова

Глава 15 Закону України «Про банки та банківську діяльність»:

КРИТЕРІЇ ВІДНЕСЕННЯ БАНКУ ДО ПРОБЛЕМНИХ ТА НЕПЛАТОСПРОМОЖНИХ

Ст. 75: критерії віднесення банку до категорії проблемних

Ст. 76: умови прийняття рішення про визнання банку неплатоспроможним

Домашня сторінка юриста під час, коли банк ЛИХОМАНИТЬ

□ <http://www.fg.gov.ua/> - сайт Фонду
гарантування вкладів фізичних осіб

Фонд інформує громадськість про свою діяльність шляхом опублікування інформації на офіційному сайті Фонду, а також шляхом проведення прес-конференцій, виступів на радіо і телебаченні та в інший спосіб.

Фонд не пізніше ніж через 20 робочих днів з дня початку процедури виведення Фондом банку з ринку розміщує оголошення про початок відшкодування коштів вкладникам на офіційному веб-сайті Фонду.

Фонд не пізніше наступного дня після закінчення визначеного цим Законом строку ліквідації банку розміщує на офіційному веб-сайті Фонду оголошення про завершення Фондом виплат гарантованої суми відшкодування.

Загальні шляхи повернення суми вкладу

- «Добрий менеджер»
- Порука (вкладник своїм депозитом поручається перед банком за виконання боржником цього ж банку зобов'язань за непогашеним кредитним договором, тобто позичальник виплачує кошти вже не банку, а вкладнику.)
- Взаємозалік (схлопування) (боржник знаходить вкладника, у якого внесок на яку можна порівняти суму, і укладає з ним договір поступки права вимоги за депозитним договором. В результаті боржник отримує право вимоги за депозитним договором до банку, а вкладник - певну суму компенсації за свій депозитний договір від боржника. Боржник повідомляє банк про те, що його зобов'язання перед банком і зобов'язання банку перед боржником є припиненими внаслідок заліку зустрічних однорідних вимог)
- «Дроблення»

В чому проблема?

Стаття 37 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»:

- Фонд безпосередньо або уповноважена особа Фонду у разі делегування їй повноважень має право... **ПОВІДОМЛЯТИ** сторони за договорами, зазначеними у частині другій статті 38 цього Закону, про нікчемність цих договорів та вчиняти дії щодо застосування наслідків нікчемності договорів.

Думка Фонду:

- «...То есть мы, если разобраться, даже не должны доказывать факт того, что эта сделка является ничтожной. Мы соотнесли правоотношения, возникшие с нормой закона, и на основании предписаний закона определили, что эта сделка является ничтожной », - Дмитрий Костюков, заместитель начальника отдела судебной работы и представительства ФГВФЛ

Думка судів з приводу думки Фонду:

- Уповноважена особа дійсно наділена правом перевірки правочинів на предмет виявлення серед них нікчемних, але це право не є абсолютним, а кореспондується обов'язком встановити перед прийняттям рішення обставин, з якими закон пов'язує нікчемність правочину.
- Висновок про нікчемність має ґрунтуватися на встановлених обставинах, які за визначенням у законі тягнуть за собою застосування певних наслідків, зокрема, визнання нікчемною угоди. Одного лише твердження про нікчемність правочину недостатньо для визнання його таким, оскільки воно, у випадку який розглядається, нівелюється твердженням Позивача про дійсність вкладу.

(ВАСУ, ухвали від 15 жовтня 2015 року К/800/25865/15, К/800/18507/15, К/800/18453/15)

Підстави для визнання договору банківського вкладу нікчемним

Ст.228 ЦКУ – загальне поняття нікчемності правочину:

- Правочин вважається таким, що порушує публічний порядок, якщо він був спрямований на порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина, знищення, пошкодження майна фізичної або юридичної особи, держави, Автономної Республіки Крим, територіальної громади, незаконне заволодіння ним.
- Правочин, який порушує публічний порядок, є нікчемним.

Ч.3 ст. 38 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»:

Правочини (у тому числі договори) неплатоспроможного банку є нікчемними з таких підстав:

- 1) банк безоплатно здійснив відчуження майна, прийняв на себе зобов'язання без встановлення обов'язку контрагента щодо вчинення відповідних майнових дій, відмовився від власних майнових вимог;
- 2) банк до дня визнання банку неплатоспроможним взяв на себе зобов'язання, внаслідок чого він став неплатоспроможним або виконання його грошових зобов'язань перед іншими кредиторами повністю чи частково стало неможливим;
- 3) банк здійснив відчуження чи передав у користування або придбав (отримав у користування) майно, оплатив результати робіт та/або послуги за цінами, нижчими або вищими від звичайних (якщо оплата на 20 відсотків і більше відрізняється від вартості товарів, послуг, іншого майна, отриманого банком), або зобов'язаний здійснити такі дії в майбутньому відповідно до умов договору;
- 4) банк оплатив кредиторі або прийняв майно в рахунок виконання грошових вимог у день, коли сума вимог кредиторів банку перевищувала вартість майна;

5) банк прийняв на себе зобов'язання (застава, порука, гарантія, притримання, факторинг тощо) щодо забезпечення виконання грошових вимог у порядку іншому, ніж здійснення кредитних операцій відповідно до [Закону України](#) "Про банки і банківську діяльність";

6) банк уклав кредитні договори, умови яких передбачають надання клієнтам переваг (пільг), прямо не встановлених для них законодавством чи внутрішніми документами банку;

7) банк уклав правочини (у тому числі договори), умови яких передбачають платіж чи передачу іншого майна з метою надання окремим кредиторам переваг (пільг), прямо не встановлених для них законодавством чи внутрішніми документами банку;

8) банк уклав правочин (у тому числі договір) з пов'язаною особою банку, якщо такий правочин не відповідає вимогам законодавства України.

9) здійснення банком, віднесеним до категорії проблемних, операцій, укладення (переоформлення) договорів, що призвело до збільшення витрат, пов'язаних з виведенням банку з ринку, з порушенням норм законодавства. (з 16.07.2015)

Що таке «дроблення»?

«...Так, підстави для визнання правочину (у тому числі договору) нікчемним визначені, зокрема, у частині третій статті 38 Закону.

Однак цим правом щодо визнання договорів банківського вкладу або банківського рахунку нікчемними уповноважена особа Фонду користується **лише у разі, якщо вкладники "розбивають"** вклади у сумі понад 200 тис. грн. на кілька вкладів, або якщо рахунки відкриваються з порушенням законодавства (наприклад, наявність постанови Національного банку України, якою запроваджена заборона банку на відкриття нових рахунків фізичним особам. Таке обмеження, як правило, встановлюється при наданні банку статусу проблемного)...»

Роз'яснення ФГВФО «Роз'яснення щодо визначення договорів банківського вкладу або банківського рахунку нікчемними» від 27 січня 2015 року

Позиції судів щодо «дроблення»:

«...колегія суддів вважає нормативно необгрунтованими доводи про те, що кошти на рахунок позивача надходили внаслідок «дроблення рахунку іншого клієнта»...»

(Київський апеляційний адміністративний суд,
постанова від 18.06.2014 року №
826/2716/15)

- «дроблення» не є самостійною підставою для визнання договору банківського вкладу нікчемним»

(ухвала ВАСУ К/800/35721/15 від 21.01.2015 року)

- «дроблення» не є підставою для визнання договору нікчемним згідно п.7. ч.3 ст.38 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»

(постанова ВАСУ К/800/34354/15 від 05 листопада 2015 року, ухвала К/800/34354/15 від 05 листопада 2015 року, постанова К/800/20942/15 від 06 жовтня 2015 року, ухвала К/800/20945/15 від 06 жовтня 2015 року)

Додаткові тези уповноважених осіб ФГВФО щодо нікчемності:

Аргумент І: вчинення правочину в моменті дії постанови НБУ про визнання банку проблемним;

Контраргументи:

- Постанова НБУ є актом індивідуальної дії у розумінні приписів статті 56 Закону України “Про національний банк України”, не є підзаконним актом, оскільки не проходить реєстрацію в Міністерстві юстиції України.
- Постанова на час укладення договору не була опублікована в жодному загальнодоступному джерелі інформації як така, що містить банківську таємницю.
- Невиконання або неналежне виконання службовцями банку умов Постанови НБУ не може бути підставою для визнання договору банківського вкладу нікчемним, оскільки виключний перелік підстав передбачений ч.3 ст. 38 ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»
- Відповідачами не надано доказів того, що вказана Постанова НБУ була доведена до саме до особи, яка уклала з вкладником від імені банку оспорюваний договір банківського вкладу.

Аргумент 2: порушення внутрішніх правил банку, що є частиною договору банківського вкладу (правил обслуговування, тощо);

Контраргумент:

- Відповідачі не надали жодних доказів того, що вкладник був ознайомлений з текстом вказаних правил банківського обслуговування фізичних ;
- «У справі, яка переглядається, суд касаційної інстанції не звернув уваги на те, що Умови надання споживчого кредиту фізичним особам ("Розстрочка") (Стандарт), пунктом 5.5 яких встановлено позовну давність тривалістю в п'ять років, не містять підпису відповідача. При цьому суд не встановив наявності належних і допустимих доказів, які б підтверджували, що саме ці Умови розумів відповідач, підписуючи заяву позичальника, а також те, що Умови містили збільшений строк позовної давності в момент підписання заяви позичальника, або в подальшому такі Умови, зокрема щодо збільшення строку позовної давності, не змінювались. Адаже, зміст пункту 4.2 Умов надання споживчого кредиту фізичним особам, що зазначений у цих Умовах і в заяві позичальника від 14 вересня 2006 року, містить розбіжності.

Крім того, у заяві позичальника від 14 вересня 2006 року домовленості сторін щодо збільшення строку позовної давності немає.

У зв'язку із цим доводи ОСОБА_1. про неознайомлення його з Умовами надання споживчого кредиту фізичним особам ("Розстрочка") (Стандарт) не можна визнати необґрунтованими, такі Умови не можна вважати складовою частиною укладеного між сторонами договору....»

(Верховний Суд України, постанова 6-16цс15 від 11 березня 2015 року)

Таким чином, за відсутності доказів про ознайомлення клієнта (в формі підпису) з вказаними Правилами доводи клієнта про неознайомлення його з Правилами не можна вважати необґрунтованими, а такі Правила не можна вважати складовою частиною укладеного між сторонами договору.

Аргумент 3: позивач не є вкладником, оскільки не вносив грошові кошти готівкою – вніс не свої кошти;

Контраргумент:

- **Факт внесення грошових коштів на депозитний рахунок є достатньою підставою для визнання протиправною бездіяльності Уповноваженої особи.** (Вищий адміністративний суд України, ухвала від 06 жовтня 2015 року № К/800/20945/15, постанові від 06 жовтня 2015 року № К/800/20942/15, ухвала від 02 березня 2016 року К/800/43287/15).

Аргумент 4: повідомлення про нікчемність правочину не оскаржувалось.

Контраргумент: Безпідставними є доводи касатора щодо посилання на те, що повідомлення про нікчемність позивачем не оскаржувалось, як і не оскаржувалось рішення щодо виявлення ознак нікчемності договору № XXXXXXXXXXXX та застосування наслідків нікчемності правочину, оскільки законність вказаних рішень підлягає перевірці при вирішенні справи по суті, зокрема, позовних вимог про визнання протиправною бездіяльності уповноваженої особи.

(Вищий адміністративний суд України, ухвала К/800/31032/15 від 18 лютого 2016 року (ЄДРСР 56061881)).

Аргумент 5: «Основний вкладник» отримав переваги, пільги.

Аргумент 6: «подвійне відшкодування».

Для застосування санкцій, передбачених ст. 228 Цивільного кодексу України, **необхідним є наявність умислу на укладення угоди з метою, яка завідомо суперечить інтересам держави і суспільства**, наприклад, вчинення удаваного правочину з метою приховання ухилення від сплати податків чи з метою неправомірного одержання з державного бюджету коштів шляхом відшкодування податку на додану вартість у разі його несплати контрагентами до бюджету.

Відповідно до п.18 постанови Пленуму Верховного Суду України від 06 листопада 2009 року №9 "Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними" **при кваліфікації правочину за статтею 228 Цивільного кодексу України має враховуватися вина, яка виражається в намірі порушити публічний порядок сторонами правочину або однією зі сторін. Доказом вини може бути вирок суду, постановлений у кримінальній справі, щодо знищення, пошкодження майна чи незаконного заволодіння ним тощо.**

При цьому статтею 228 ЦК України встановлено два окремих види недійсності правочинів: ті, що порушують публічний порядок і є нікчемними, і ті, що вчинені з метою, яка суперечить інтересам держави і суспільства, і є оспорюваними, - недійсність їх прямо не встановлена законом, але одна зі сторін або інша заінтересована особа заперечує їх дійсність в судовому порядку на підставах, установлених законом (частина третя ст. 215 ЦК).

Таким чином, застосування наслідків недійсного правочину, які були укладені з метою, що суперечить інтересам держави і суспільства, передбачених частиною третьою ст. 228 ЦК, мають застосовуватися до правочинів, недійсність яких встановлюється судом.

Аналогічну правову позицію висловив Верховний суд України у постанові від 18.11.2014 року, справа 21-422a14, номер судового рішення в ЄДРСРУ 41735920.

Класифікація спорів з ФГВФО:

- **Спори, що виникають в сфері гарантування вкладів фізичних осіб (спори за позовами вкладників).**
- **Спори, що виникають у сфері реалізації ФГВФО функцій ліквідатора (спори за позовами кредиторів, вклади яких не гарантуються).**
- **Спори, що виникають між уповноваженими особами ФГВФО.**

Способи захисту:

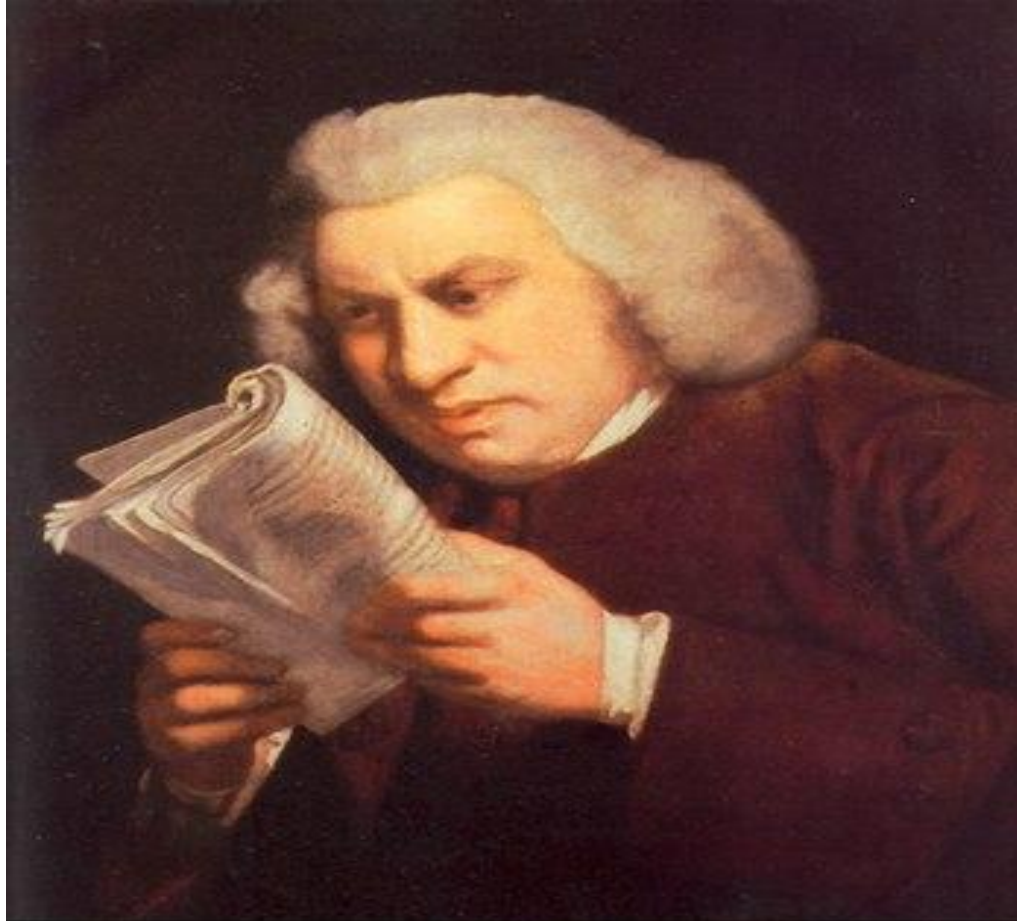
1. Визнати протиправною бездіяльність Уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на ліквідацію щодо не включення вкладника до переліку вкладників, які мають право на відшкодування коштів за вкладами в банку за рахунок Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.
2. Зобов'язати Уповноважену особу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на ліквідацію включити вкладника до переліку вкладників, які мають право на відшкодування коштів за вкладами в банку за рахунок Фонду гарантування вкладів фізичних осіб
3. Зобов'язати Уповноважену особу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на ліквідацію подати до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб додаткову інформацію щодо вкладника як вкладника, який має право на відшкодування коштів за рахунок коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.
4. Зобов'язати Фонд гарантування вкладів фізичних осіб включити вкладника до Загального реєстру вкладників, які мають право на відшкодування коштів за вкладами в банку за рахунок Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Юрисдикція

- Пунктом 25 постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20 травня 2013 року № 8 "Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів" адміністративним судам роз'яснено, що спори, які виникають за участю Фонду у сфері гарантування вкладів фізичних осіб, є публічно-правовими та підлягають розгляду за правилами Кодексу адміністративного судочинства України.
- Аналогічна позиція - Інформаційний лист ВАСУ від 25.07.2014 р. № 992/11/14-14.

- У постанові ВСУ від 16.02.2016 у справі за позовом управління Пенсійного фонду України у Васильківському районі Дніпропетровської області до уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб щодо ліквідації публічного акціонерного товариства «Брокбізнесбанк» про визнання протиправними дій, зобов'язання вчинити дії, а також у постанові від 15.06.2016 у справі за позовом фізичної особи до уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на ліквідацію публічного акціонерного товариства «Комерційний банк «Український фінансовий світ» про визнання протиправними дій, зобов'язання вчинити дії було висловлено правову позицію про те що відповідні спори не належать до юрисдикції адміністративних судів.

-
- У постанові ВСУ від 15.06.2016 позивачем була безпосередньо фізична особа, яка мала на меті отримати відшкодування за своїм вкладом за рахунок коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб і просила включити себе до відповідного переліку, що складався уповноваженою особою Фонду.
 - Незважаючи на істотну відмінність у статусі позивачів і, як наслідок, суттєво різні фактичні обставини у справах, ВСУ висловив фактично тотожні правові позиції і визнав, що в обох випадках на спірні правовідносини не поширюється юрисдикція адміністративних судів України. Причому в постанові від 15.06.2016 ВСУ послався на те, що ту саму правову позицію вже було висловлено в постанові від 16.02.2016.

Думки

- «Хозяйственными отношениями здесь и не пахнет», - заступник голови Київського апеляційного адміністративного суду Василь Ключковіч.
- «Не было бы этой проблемы, если бы не родились два постановления ВС. Мы будем рассматривать такие дела, которые рассматривали. Будем исходить из норм КАС и приводить мотивацию, почему не в счет выводов, которые изложены в этих двух постановлениях», - суддя Київського апеляційного адміністративного суду Ігор Петрик.
- «Предметом исследования этих споров является частноправовые отношения. Это гражданские или хозяйственные договоры. При рассмотрении таких дел у нас не исследуется компетенция фонда, вынесения сообщения или еще чего-то», - суддя Господарського суду Києва Ростислав Сташків.

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!

Роман Бондарев

Юрист ЮКК «Де-Юре»

+30503370194

bondarevrv@mail.ru